Liisa Larja

8.3.2017

Lausunto koskien teemaa "Kotouttaminen, maahanmuuttajat"

Lausuntoa pyydettiin Valtioneuvoston selonteon kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda 2030:sta teemaan "Kotoutuminen, maahanmuuttajat". Tässä lausunnossa keskitytään erityisesti työelämään osallistumisen esteisiin, joita purkamalla voitaisiin edistää maahanmuuttajien tasa-arvoisuutta ja kotoutumista.

Keskeisenä haasteena on helpottaa ja nopeuttaa maahanmuuttajien pääsemistä työelämään ja osallisiksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Erityisen tärkeää on vähän koulutettujen osaamisen lisääminen, naisten työelämään osallistumisen mahdollistaminen sekä nuorten työhön tai koulutukseen pääsyn edistäminen. Näihin tavoitteisiin pääsemiseksi pitäisi mm. tukea maahanmuuttajien koulutusta, kielitaitoa ja työnohjausta sekä lisätä erilaisia tukipalveluita.

Lausunto pohjautuu vuoden 2014 tilannetta kuvaavan UTH-tutkimuksen tuloksiin, koska UTH-tutkimus on toistaiseksi ainoa lähde mm. väestötason tiedolle ulkomaalaistaustaisten maahanmuuton syystä ja koulutustaustausta. Ulkomaalaistaustaista väestöä koskevien tilastojen laadun parantamiseen tulisi kohdistaa rahoitusta, jotta tietoja olisi mahdollista tuottaa säännöllisesti. Erityisen ripeästi tulisi ryhtyä tutkintorekisterin päivittämiseen ulkomaalailla suoritettujen tutkintojen osalta.

Kaikki lausunnossa esitetyt tiedot ovat saatavilla seuraavista julkaisuista:

- Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/205/#_ga=1.224767386.1648568898.1474025731
- Lähi-idästä ja Afrikasta kotoisin olevien naisten kotoutumiseen kiinnitettävä huomiota http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/167/
- Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi suomessa 2014 http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf#_ga=1.66538798.1204676394.1473860910
- Ulkomaalaistaustaisten psyykkinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127023/URN_ISBN_978-952-302-535-6.pdf?sequence=2

Miesten ja naisten työmarkkina-asema eroaa

Valtioneuvoston selonteossa on käsitelty ulkomaalaistaustaisten työllisyyttä yleisellä tasolla, mutta tämän lisäksi ulkomaalaistaustaisten työmarkkina-asemaa on tarpeen tarkastella sukupuolen mukaan. Sukupuolen vaikutus työmarkkina-asemaan on ulkomaalaistaustaisilla huomattavasti suurempi kuin suomalaistaustaisilla (kuvio 1). Ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten miesten työllisyysasteissa on varsin pieni ero, erityisesti jos työllisyyttä tarkastellaan koulutusasteen mukaan (kuvio 2). Naisten kohdalla erot ovat kuitenkin suuria eikä koulutuskaan tasaa eroja.

Ulkomaalaistaustaisilla naisilla lasten saaminen vähentää työllisyyttä huomattavasti enemmän kuin suomalaistaustaisilla naisilla (kuvio 3). Nuorimman lapsen täyttäessä 3 vuotta suurin osa suomalaistaustaisista äideistä on jo töissä,

mutta ulkomaalaistaustaisista vain joka toinen. Tämä selittyy usein sillä, että ulkomaalaistaustaisilla äideillä ei ole työpaikkaa, johon palata perhevapaiden jälkeen. Ulkomaalaistaustaisilla naisilla työllistyminen edellyttää miehiä parempaa kielitaitoa ja koulutusta. Ei-työllisissä äideissä on runsaasti vähän koulutettuja, vain vähän työkokemusta omaavia ja heikosti suomea (ruotsia) osaavia. Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta lähtöisin olevien naisten koulutustaso on erityisen matala. Äitienkin työllisyys näyttää kuitenkin paranevan asumisajan myöstä. Yli 10 vuotta Suomessa asuneiden ulkomaalaistaustaisten äitien työllisyysaste on jo 64 % (kuvio 4).

Kuvio 1: Työllisyysaste sukupuolen ja syntyperän mukaan, 20–64-vuotias väestö Suomessa vuonna 2014, %

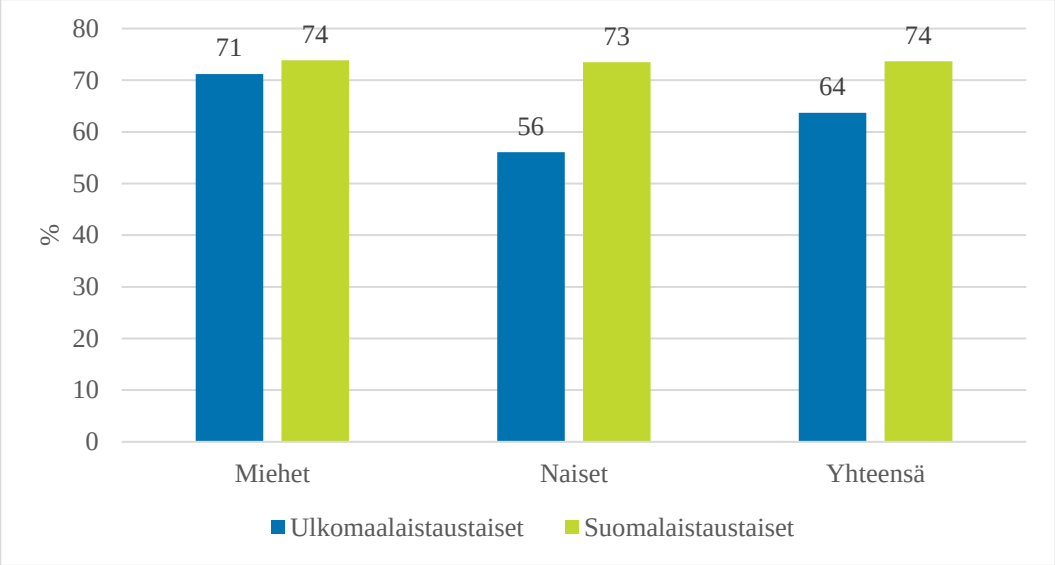

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 2: Työllisyysaste koulutusasteen, sukupuolen ja syntyperän mukaan, 20–64-vuotias väestö vuonna 2014, %

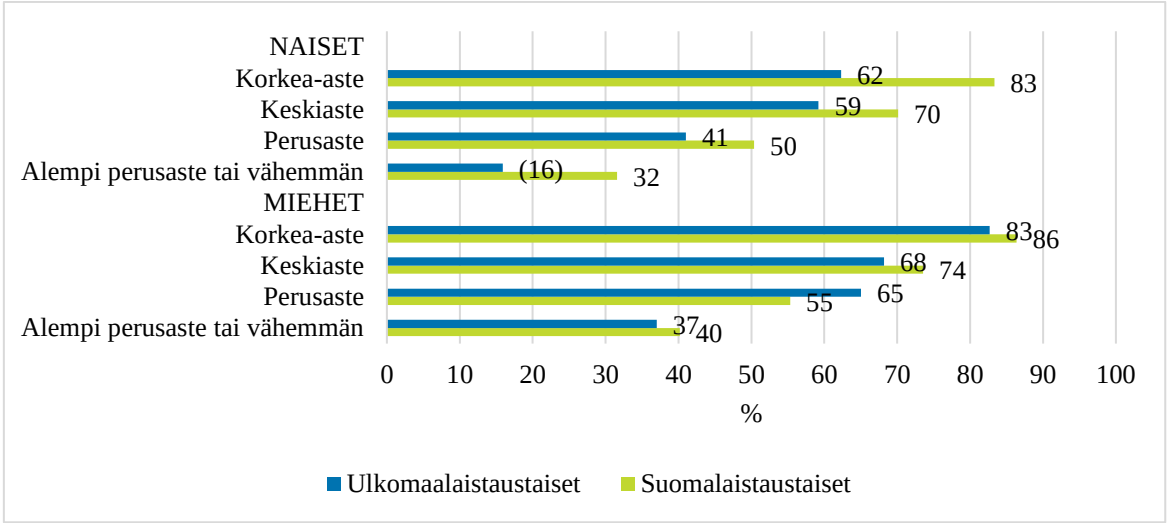

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 3: Ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten 20–64-uotiaden naisten työllisyysaste nuorimman lapsen iän mukaan vuonna 2014

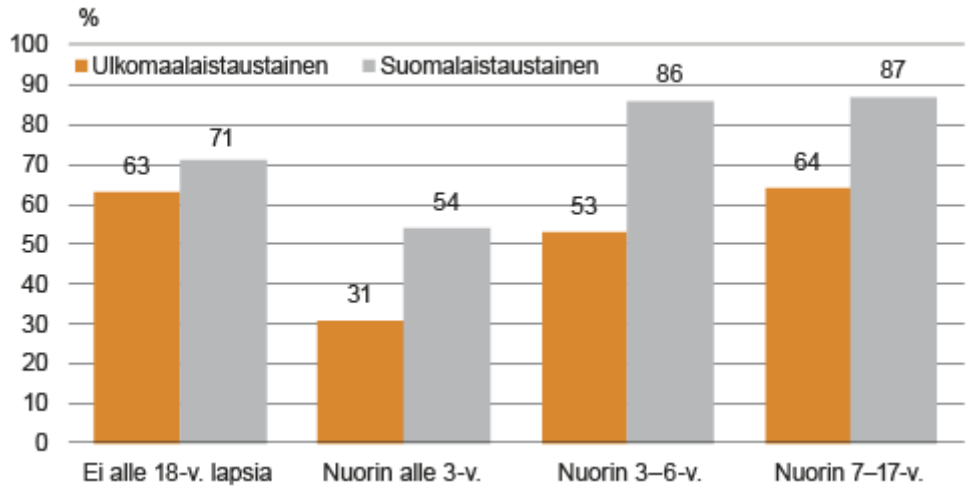

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 4: Ulkomailla syntyneiden 20 – 64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysaste Suomessa lasten ja asumisen keston mukaan 2014.

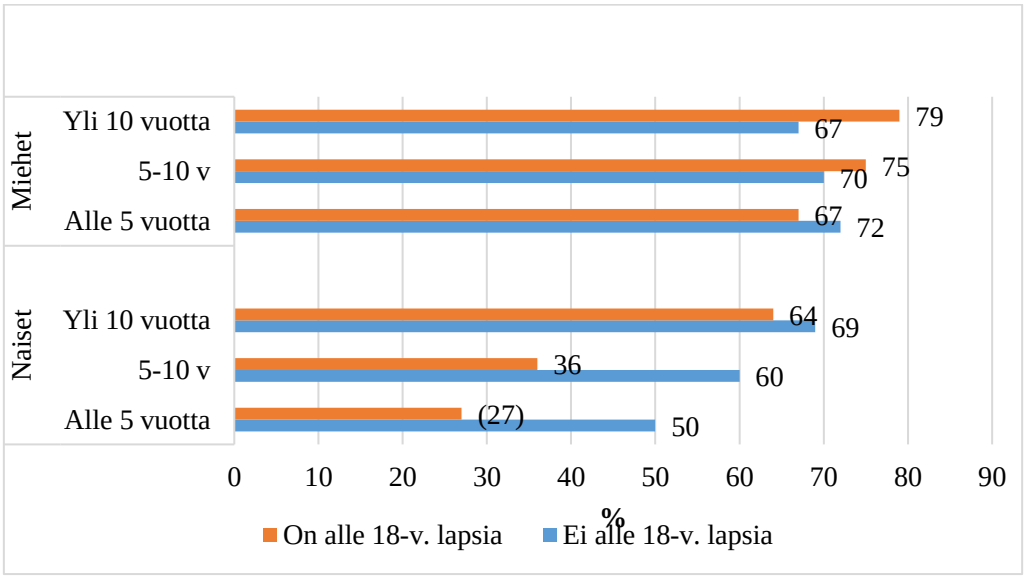

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Siirtymä palveluihin ja työelämään

Selonteossa halutaan nopeuttaa siirtymää kotoutumista edistäviin palveluihin ja työelämään. Työllistyminen ensimmäisen viiden vuoden aikana on heikkoa erityisesti pakolaistaustaisilla ja perhesyistä muuttaneilla (kuvio 5). Perhesyistä muuttaneet työllistyvät yhtä hyvin kuin suomalaistaustaiset vasta vähintään 10 asumisvuoden jälkeen, pakolaistaustaiset eivät vielä silloinkaan.

Ongelmat psykososiaalisessa hyvinvoinnissa vaikeuttavat pakolaistaustaisten työllistymistä. Vuonna 2014 Suomessa asuneista pakolaistaustaisista henkilöistä 74 prosenttia on kokenut entisessä kotimaassaan traumaattisia tapahtumia, kuten

sodan keskellä elämistä, väkivallan näkemistä tai sen uhriksi joutumista, vangituksi tai kidutuksen uhriksi joutumista.

Pakolaistaustaisista joka viides tuntee itsensä yksinäiseksi ja suomalaisia ystäviä heillä on harvemmin kuin kaikilla ulkomaalaistaustaisilla (77 % vs. 90 %). Myös syrjintäkokemukset ovat yleisiä: esimerkiksi 26 prosenttia pakolaistaustaisista on kokenut tulleensa epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi sosiaali-, terveys- tai työllisyyspalveluissa tai poliisin toimesta ja 18 prosenttia vieraiden ihmisten toimesta). Yleensä ulkomaalaistaustaiset voivat psyykkisesti paremmin kuin suomalaistaustaiset, mutta Lähi-Itä ja Pohjois-Afrikka -taustaisista 20 prosentilla ilmenee merkittävää psyykkisen kuormittuneisuuden oireilua ja 25 prosenttia tuntee mielialansa matalaksi. Huolestuttavaa on, että suuremmasta hoidon tarpeesta huolimatta Lähi-Itä ja Pohjois-Afrikka -taustaisten palvelujen käyttö on samalla tasolla kuin Suomen koko väestöllä.

Kuvio 5: Ulkomaalaistaustainen 20–64-vuotias väestö maahanmuuton syyn ja maassa asumisen keston mukaan vuonna 2014

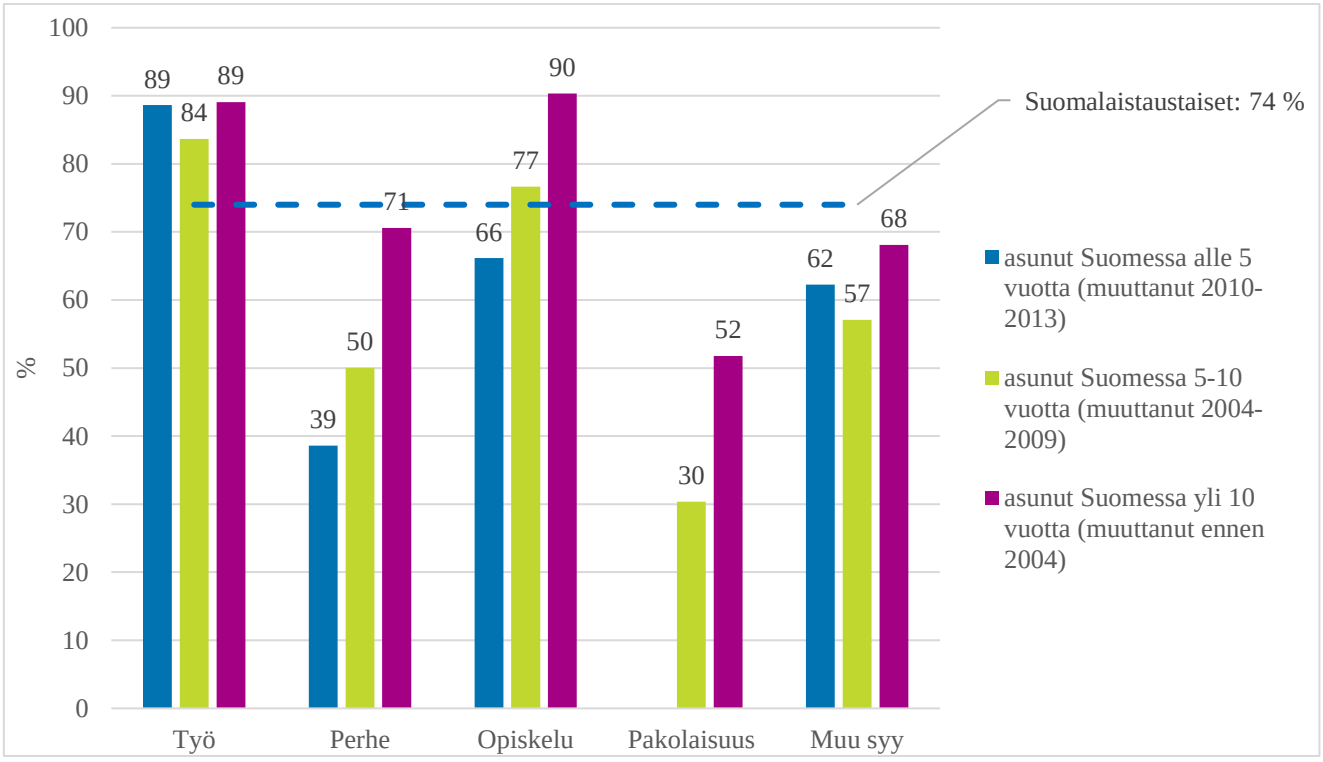

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Ulkomaalaistaustaisista n. 40 prosenttia puhuu suomea (ruotsia) erinomaisesti, mutta n. 25 prosenttia vain vähän tai ei ollenkaan. Suomen (tai ruotsin) kielen opetukselle ja muille kotoutumiseen liittyville palveluille on huomattava tarve. Ulkomaalaistaustaisista 17 prosenttia olisi tarvinnut, mutta ei ollut saanut riittävästi kielenopetusta viimeisen 12 kuukauden aikana (kuvio 6). Tarve on suuri erityisesti opiskelun takia muuttaneille, joista 29 prosenttia on jäänyt ilman riittävää kielenopetusta. Kuten kotouttamisohjelmassa todetaan, kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden jääminen ja työllistyminen Suomeen olisi erittäin suotavaa, jota kielenopetus ja työelämäkontaktit opintojen aikana edistäisivät.

Kuvio 6: Suomen (ruotsin) kielikurssien tarve ja riittävyys viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana vuonna 2014. Ulkomailla syntyneet 15-64-vuotiaat ulkomaalaistaustaiset

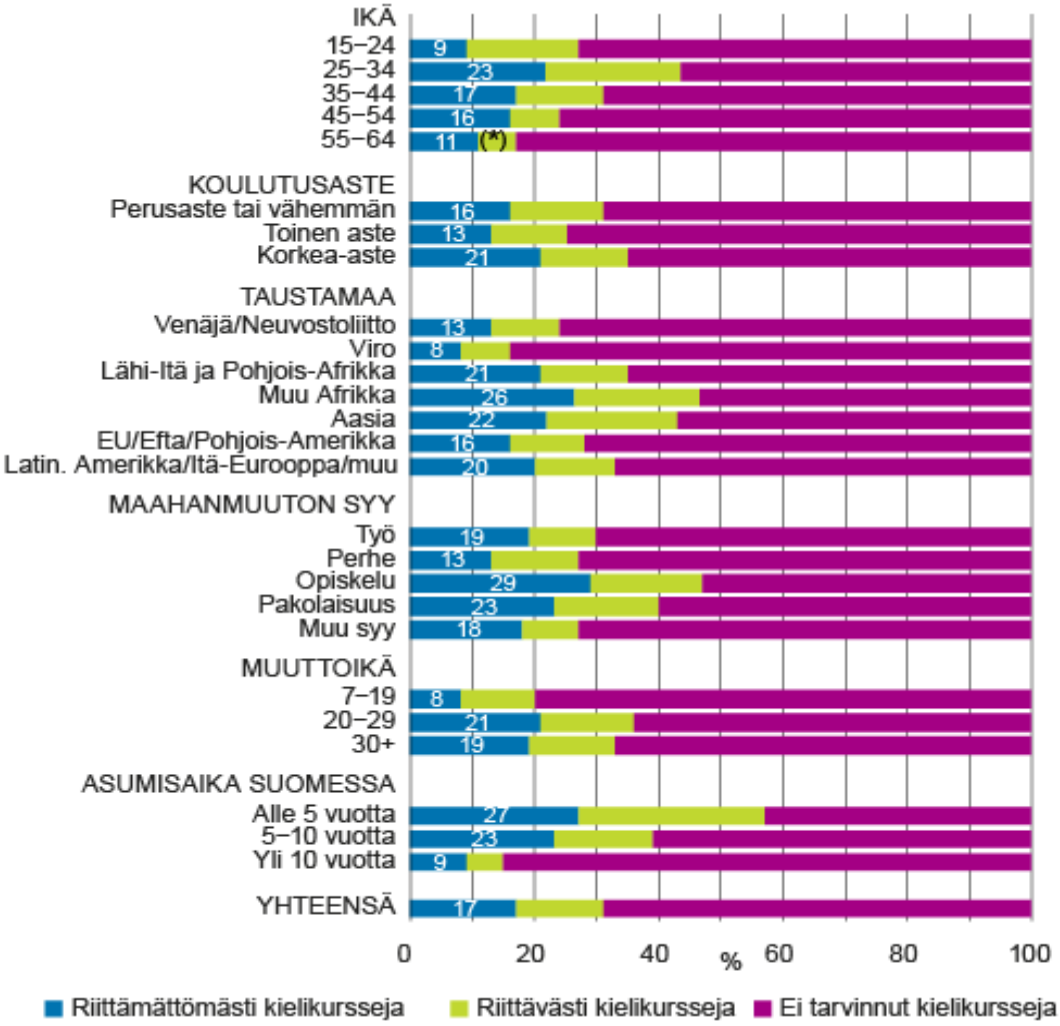

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Osaamisen hyödyntäminen

Selonteossa nostetaan esiin aiemmin hankitun osaamisen tehokas hyödyntäminen. Ulkomaalaistaustaisten korkeakoulutettujen osaamisen hyödyntämisessä on selkeästi puutteita, sillä 19 prosenttia korkea-asteen suorittaneista ulkomaalaistaustaisista toimii työntekijäammateissa (suomalaistaustaisista vain 4 %). Heistäkin, jotka ovat työllistyneet koulutustaan vastaaviin tehtäviin asiantuntijoiksi tai erityisasiantuntijoiksi, työskentelevät useammin määräaikaisina (31 %), ovat alityöllisiä (9 %), osa-aikaisia (17 %) tai tekevät epätyypillisiä työaikoja (13 %) kuin suomalaistaustaiset vastaavissa tehtävissä työskentelevät (13 %, 2 %, 9 %, 9 %).

Nuorten työelämä- ja jatkokoulutusvalmiudet

Selonteossa esitetään maahanmuuttajanuorten työelämä- ja jatkokoulutusvalmiuksien parantamista laadukkaan perusopetuksen vahvistamisella. Tavoite on tärkeä, sillä ulkomaalaistaustaiset nuoret keskeyttävät

koulunkäyntinsä varhain yli kaksi kertaa useammin kuin suomalaistaustaiset nuoret. Riskiryhmässä ovat erityisesti pojat, vasta kouluiässä Suomeen muuttaneet ja heikosti suomea osaavat nuoret. Huolestuttavaa on, että nuorten kouluttautuminen tai työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen on vahvasti yhteydessä vanhempien koulutustaustaan (kuvio 7). Jos vanhemmilla on heikko koulutustausta ja/tai vähäinen suomen kielen taito, voi lapsen koulunkäynnin seuraaminen esimerkiksi sähköisten tiedotusvälineiden (esim. Wilma) kautta ja kotitehtävissä tukeminen olla hyvin vaikeaa.

Kuvio 7: NEET-aste, eli osuus 15–29-vuotiaista, jotka eivät olleet työssä, opiskelemassa tai varusmiespalvelussa syntyperän ja vanhempien koulutustaustan mukaan vuonna 2014

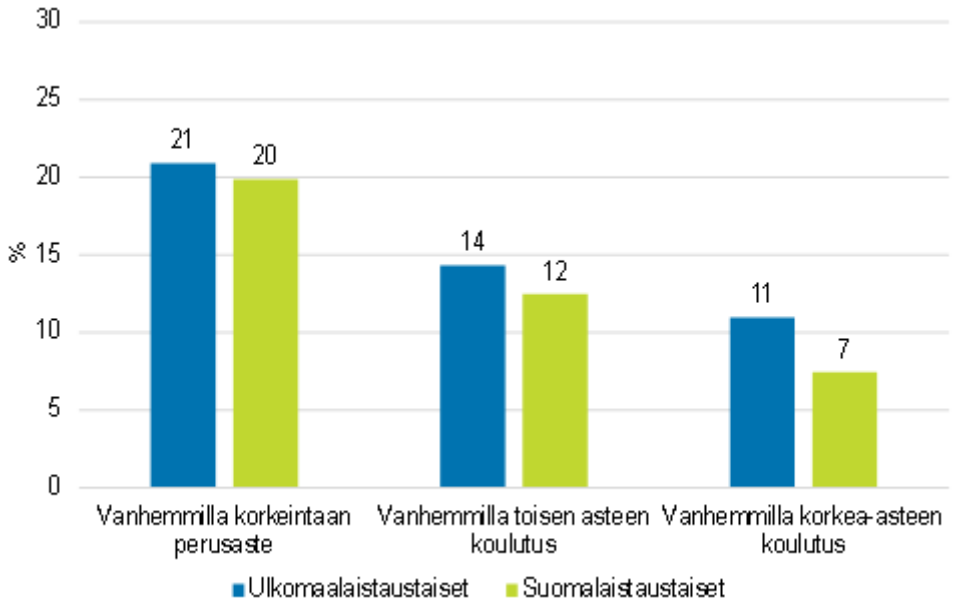

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Oppivelvollisuusiän ylittäneiden perusopetus

Ulkomaalaistaustaisissa oli lähes yhtä paljon korkeakoulutettuja kuin suomalaistaustaisessa väestössä vuonna 2014. Selvästi suurempi osuus on kuitenkin pelkän perusasteen varassa. Viisi prosenttia ulkomaalaistaustaisesta 25–54-vuotiaasta väestöstä eli noin 8 000 henkilöä on suorittanut vähemmän kuin perusasteen oppimäärän. Heistä muutaman tuhannen voidaan arvioida olevan luku- ja kirjoitustaidottomia. Vuonna 2014 vailla perusasteen oppimäärää olevista suurin osa ei ollut kirjoilla missään oppilaitoksessa. Perusopetuksen laajentaminen oppivelvollisuusiän ylittäneille onkin erittäin tärkeä hanke. Kun panostetaan aikuisten perusopetukseen, autetaan heitä samalla tukemaan lastensa koulunkäyntiä.

Osallisuus ja kokemus yhteiskuntaan kuulumisesta

Selonteossa asetetaan tavoitteeksi, että kaikkien väestöryhmien jäsenet voisivat osallistua ja kokea olevansa tärkeä osaa yhteiskuntaa ja että rasismia ei ilmenisi.

Kun vuonna 2014 Suomen koko väestössä aktiivisesti jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen tai yhteisön toimintaan osallistuvia oli 27 prosenttia, ulkomaalaistaustaisista tällaiseen toimintaan oli osallistunut vain 21 prosenttia. Osallistuminen oli vähäistä erityisesti Venäjä ja Neuvostoliitto-, Viro-, Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä Aasia -taustaisilla (10–19 prosenttia).

Noin 40 prosenttia ulkomaalaistaustaisista tuntee itsensä suomalaisiksi: joko pelkästään (sulautumine) tai taustamaahansa samaistumisen rinnalla (integraatio) (kuvio 8). Sulautuminen ja integraatio yleistyvät asumisajan myötä. Huolestuttavaa on kuitenkin se, että Suomessa syntyneistä tai alle kouluiässä muuttaneista nuorista (15–29-v) joka kolmas ei voi tai halua tuntea itseään juurikaan suomalaiseksi. Näiden Suomessa kasvaneiden ja koulunsa käyneiden nuorten soisi voivan tuntea yhteenkuuluvuutta suomalaisten kanssa.

Ulkomaalaistaustaisista noin 15 prosenttia oli kokenut epäoikeudenmukaista kohtelua yleisellä paikalla viimeksi kuluneiden 12 kk aikana vuonna 2014 (kuvio 9). Yleisiä kokemukset olivat erityisesti afrikkalaistaustaisilla naisilla. EtnoKids-tutkimuksen tulokset antavat samansuuntaisia tuloksia koskien koulussa kiusaamista. EtnoKids-tutkimuksessa moni nuorista myös koki, että muut pitävät itseään heitä parempina ihmisinä. Yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta on tärkeää, että rasismia ei sallita ja että ihmisiä kohdellaan yhdenvertaisesti.

Kuvio 8: Ulkomaalaistaustaisten etnisen identiteetin muodostamisen strategiat iän mukaan 2014

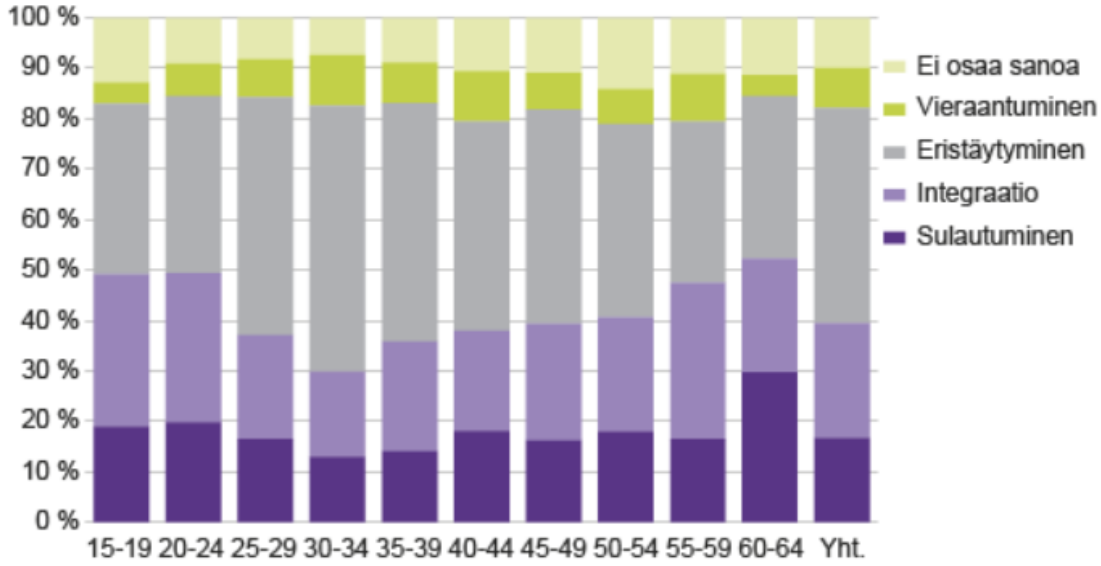

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 9: Vieraiden ihmisten kanssa epäoikeudenmukaista kohtelua yleisellä paikalla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kokeneiden osuus ulkomaalaistaustaisesta väestöstä (20–64-v.) vuonna 2014 taustamaan ja sukupuolen mukaan.

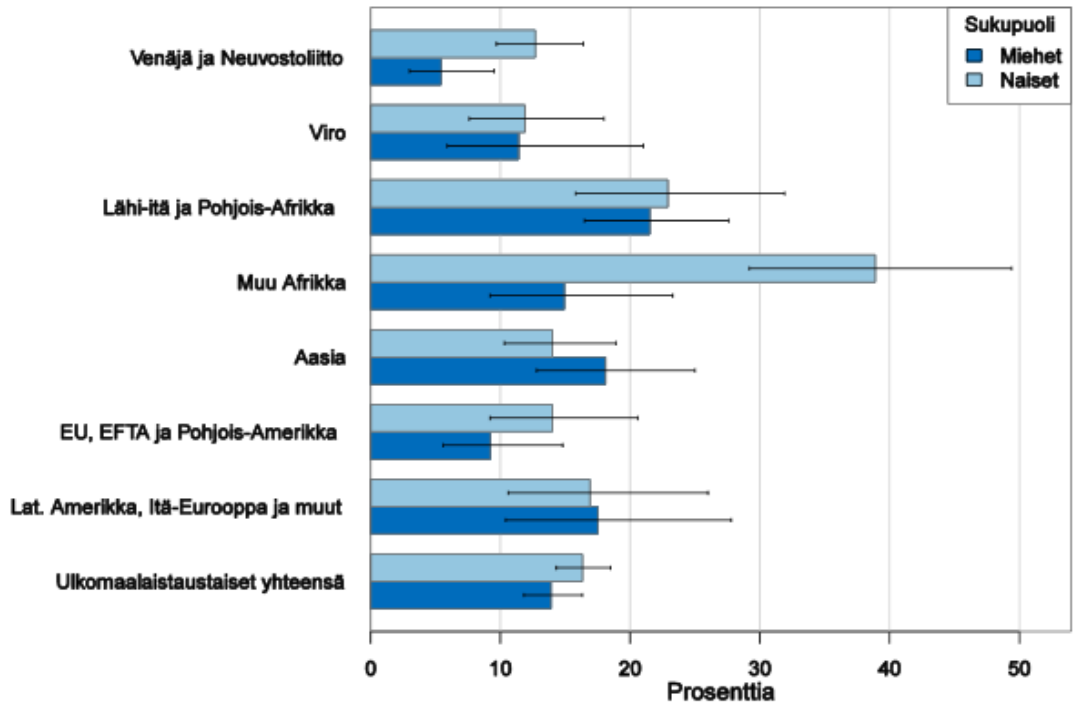

Lähde: UTH-tutkimus, Tilastokeskus

Terveys ja hyvinvointi

Selonteossa ei viitata ulkomaalaistaustaisen väestön terveyden edistämiseen osana kotoutumista. UTH-tutkimuksen sekä THL:n Maamu-tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittavat, että krooniset terveysongelmat kuten ylipaino ja diabetes ovat korostuneet joissakin taustamaaryhmissä. Myös terveyskäyttäytymisessä, kuten tupakointi ja liikunnan harrastaminen, on puutteita. Ottaen huomioon, että ulkomaalaistaustaisista joka neljäs puhuu suomea vain vähän, ulkomaalaistaustaisten terveyden edistäminen edellyttää erikoisosaamista ja uusien menetelmien kehittämistä, jotta terveystiedon välittäminen ja hoito-ohjaus onnistuisi.

Yhteenveto

Valtioneuvoston selonteossa teeman "Kotoutuminen, maahanmuuttajat" esitetyt tavoitteet ovat tärkeitä ja tilastotiedot osoittavat, että tavoitteiden saavuttaminen edellyttää työtä ja erilaisten tukimuotojen kehittämistä.